

АПРИЛСКИ ОПШТИ ШТРАЈК СТУДЕНАТА БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА 1936 ГОДИНЕ

За схватање и разумевање овог штрајка важно је потсетити се, ма и најкраће, на опште политичке прилике које су тада у нашој земљи владале.

Петомајски парламентарни избори 1935 године у суштини су претстављали отворену осуду монархо-фашистичке диктатуре и манифестацију снага народно-демократске диктатуре и манифестацију снага народно-демократског покрета који је пробио бреше у систему диктатуре и почео нагло да буја и нараста. Ови избори су оборили компромитовану Јефтићеву владу. Дошла је влада Стојадиновић—Корошец, која је била присиљена да извесно време тактизирањем тобоже демократских парола прикрива своју реакционарну офанзиву против све јачег народног покрета. Револуционарно врење у масама, међутим, настављало се; револуционарни раднички покрет и остале демократске струје великом брзином расли су и јачали. У таквим политичким приликама отпочео је да нагло јача и напредни демократски студентски покрет, који је испољио своје снаге још и раније у борби против фашистичких мера Јефтићевог режима (вишеградски логор за студенте и фебруарска демонстрација 1935 године, у којој је погинуо Мирко Срзентић).

На Београдском универзитету била се одржала аутономија Универзитета која је у великој мери олакшавала организовање студената и развој студентског покрета. Све јаче афирмирање студентског покрета у условима аутономије Универзитета, јачање студентских стручних и осталих удружења, Универзитет са својом аутономијом важно жариште слободне мисли и трибина

слободне речи, као јако упориште демократије, све је то изазвало режим Стојадиновић — Корошец да предузме иницијативу за ликвидацију аутономије и разбијање студентског покрета уопште. Спроводник те политике режима био је ректор Ђоровић и једна група професора Београдског универзитета окупљених око њега. Донета је општа уредба Универзитета, која ликвидира аутономију Универзитета, уведене су школарине и таксе (које су привилегисале имућне, а тешко притисле сиромашне студенте), са циљем да се спречи прилив сиромашних студената на Универзитет, отпочеле су да се доносе реакционарне уредбе за поједине факултете и тако даље. Са тим су почели догађаји који су на крају довели до априлског општестудентског штрајка.

Априлски штрајк није дошао као моментана експлозија револта студентских маса, као спонтани покрет који букне, распламти се и брзо се угаси, каквих је покрета било и код нас. Општи студентски штрајк био је покрет организован, систематски припреман кроз релативно дужи период времена, смишљено вођен и зато крајње упоран и несаломљив. Такав покрет могао је да се спроведе само захваљујући организованости студената и тадашњем стању студентског покрета.

Врло велики број студената био је груписан у стручна студентска удружења. Био је образован већ раније акциони одбор стручних студентских удружења као координационо тело и претставник свих студената. Студенти су се исто тако груписали у политичке организације. Најјача политичка група

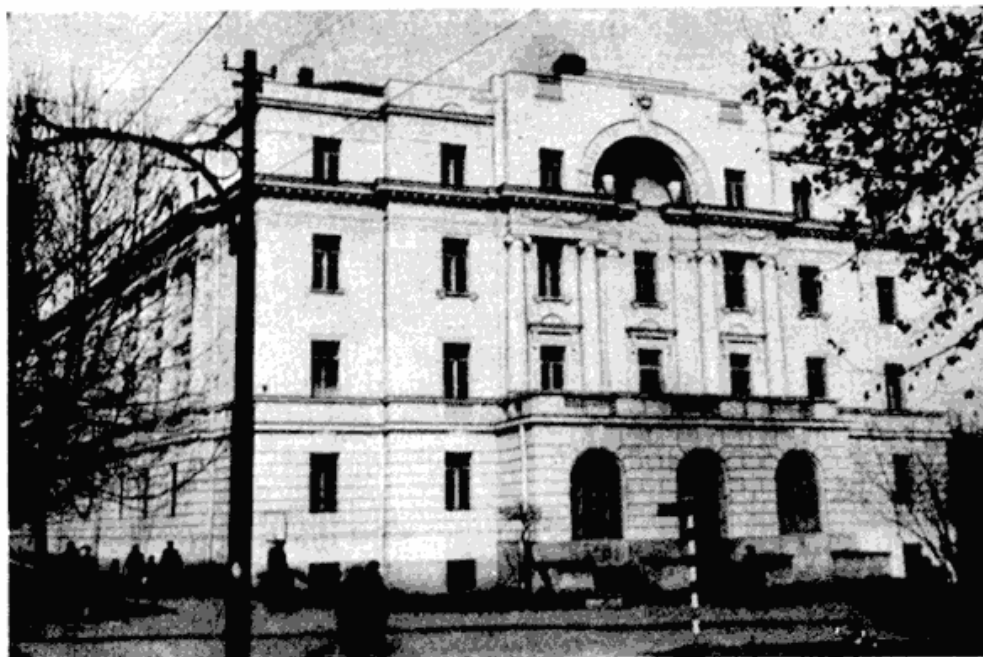
на Универзитету били су народни студенти који су се налазили на позицијама наше Партије и били организовани и предвођени од стране организације СКОЈ-а. СКОЈ је тада био уска организација образована по типу партиских организација, а не мали број чланова СКОЈ-а био је у чланству Партије. Али је СКОЈ у свом раду имао правилну линију широког повезивања са студентским масама преко стручних и других студентских удружења у којима су студенти комунисти били највреднији, најактивнији и најпожртвованији чланови. Постојале су и мале групе студената разних опозиционих партија. Између студената комуниста — народних студената и ових осталих опозиционих група, успостављена је била сарадња на платформи борбе за заједничке интересе студената, борбе против реакционарног режима, за слободу и демократију. Према томе, студентски покрет био је спреман да дочека офанзиву режима Стојадиновић — Корошец и да на офанзиву одговори организованом и упорном масовном борбом. У то време, у периоду који је непосредно претходио штрајку, падају и први почеци повезивања студената Београдског универзитета са студентима Загребачког и Љубљанског факултета на заједничким проблемима. Исто тако студентски покрет се повезује и са међународном омладинском организацијом у борби за мир и преко свог претставника Иве Рибара учествује на Бриселској конференцији фебруара 1936 године.

Надирању реакције на Универзитет припреман је масован отпор. У томе је најважнију улогу требало да одигра општи студентски збор кога је акциони одбор припремао. Може се рећи да са тим општим студентским збором који је одржан осмог децембра 1935 године почиње хронологија догађаја који су коначно довели до општег студентског штрајка. На томе збору централно питање било је питање одбране аутономије Универзитета и захтев да се укине општа уредба о универзитетима, која је ту аутономију ликвидирала. Поред тога, важно место заузела су питања

студентских домова и мензи, исхране и здравственог стања студената као и питање школарине и тако даље. Тада су постојали дом студената и дом студенткиња. Оба ова дома била су под управом Министарства просвете. Општи студентски збор поставио је захтев да се ти домови предају на управу универзитетским властима и да студенти имају право учешћа у управљању. Тај општи студентски збор је сведочио о решености студената да по сваку цену одбране аутономију Универзитета и права и интересе студената. Режим и реакција на Универзитету то су схватили и решили да по сваку цену разбију студентски покрет.

Први отворени сукоб између студентског покрета и реакције дошао је поводом догађаја који су се ускоро догодили у студентском дому. Одмах после општег студентског збора, 13 децембра, избио је штрајк у студентском дому. Штрајком је водио изабрани директориј. У знак солидарности са студентима у студентском дому, Акциони одбор студентских удружења прогласио је тродневни штрајк солидарности, тражећи да се удовољи захтевима у погледу предаје домова под управу универзитетских власти. Директориј који је руководио штрајком у студентском дому није био дорасло руководство, и већ убрзо је прекинуо штрајк, па је и општи студентски штрајк по одлуци Акционог одбора прекинут. Међутим, пошто су студенти у студентском дому били обманути да ће њиховом захтеву бити удовољено, они су поново наставили штрајк и тада је дошло до напада полиције заједно са фашистичком групом „Орнас“ на студенте у студентском дому. Група „Орнас“, формирана под управом Јефтићевог режима, продужила је да живи и прихваћена је од Стојадиновићевог режима као полициска агентура за разбијање студентског покрета. После тога догађаја Акциони одбор стручних студентских удружења поднео је захтев Ректору Универзитета Ђоровићу, да се похапшени студенти из студентског дома пусте на слободу, да се нападачи из фашистичке организа-

Сл. 1 — Студентски дом на Булевару Револуције

ције „Орнас“ искључе са Универзитета, да се терористичка организација „Орнас“ распусти, да се сви студенти из студентског дома врате у дом, да се студентски дом преда под управу Универзитета и да Ректор Универзитета поднесе оставку у знак протеста против терора над студентима од стране режимске организације „Орнас“ и полиције. Већ тада претставници студената предочили су Ректору да ће, у случају да захтев студената буде одбијен, отпочети општи студентски штрајк.

Режим и реакција на Универзитету били су чврсто решени да разбију студентски покрет. Захтеви студената били су одбијени. Створило се врло затегнуто стање на Универзитету. Ректорат је затворио Универзитет и прекинуо рад, и Универзитет је био затворен све до друге половине јануара. За то време вођени су дуготрајни преговори са управом Универзитета. Ректорат је оптужио чланове Акционог одбора због штрајка солидарности са студентима из студентског дома. Чланови Акционог одбора држали су се јединствено пред дисциплинским судом и одбили су да појединачно одговарају, пошто су радили као претставници студената. Дисциплински суд је показивао чланове Акционог одбора губитком семестара и неке

искључењем са Универзитета. Режим и универзитетска реакција спремали су завођење полиције на Универзитету под називом универзитетска стража. Припремало се остварење Универзитета са универзитетском полицијом у зградама Универзитета.

Руководство студентског покрета тада још није сматрало да су сва средства исцрпљена и да треба ићи у штрајк. Заузет је одлучан став да се ни по коју цену не дозволи успостављање универзитетске полиције. Укидање универзитетске полиције и поништење казни члановима Акционог одбора била су два нова захтева која су студенти поставили управи Универзитета. Наставило се даље са преговорима са ректором Универзитета. Пред одлучним отпором студената, када је Универзитет отворен, ипак универзитетска стража није уведена. Међутим, универзитетска управа је задржала све људство које је било примљено за универзитетску полицију. Преговори око укидања универзитетске страже и растурања сакупљеног људства и око поништења казни чланству Акционог одбора настављени су. Међутим, није се остало само на преговорима. Вођена је широка акција у масама по тим питањима. Сакупљени су потписи студената на свим

факултетима, да се пониште казне члановима Акционог одбора. Сакупљени су такође потписи против универзитетске полиције. Да би се обезбедила подршка јавности сакупљени су потписи у Београду и унутрашњости од истакнутих људи, разних друштава и организација за одбрану аутономије Универзитета. Односи су се све више заоштравали. Руководство студентског покрета је смишљено и систематски спроводило политичке припреме за отворени сукоб, који је неизбежно морао доћи, пошто режим и универзитетска реакција нису одустали од својих намера да ликвидирају аутономију Универзитета и разбију студентски покрет. Међутим, студенти су чврсто остали на својим позицијама одбране аутономије Универзитета и испуњења студентских захтева.

По свим овим заједничким питањима долази до преговора и сарадње претставника Београдског, Загребачког и Љубљанског универзитета. И тамо је међу студентима настало врење по основним питањима аутономије универзитета, школарине, такса и тако даље, те је припреман истовремено заједнички генерални штрајк сва три универзитета.

Масован отпор студената све је више растао. Затегнутост на Универзитету појачавала се. Универзитетска управа отпочела је са тактиком ситних уступака. Казну чланова Акционог одбора претворили су у условне казне. Саопштено је да универзитетска полиција неће бити увођена, али формално решење о томе универзитетска управа није доносила са намером да је уведе у повољном моменту. Једно кратко време настављали су се преговори између студената и ректората, а истовремено студентске организације најинтензивније раде на обавештавању јавности о току догађаја на Универзитету, да би се за одлучну борбу обезбедила подршка јавности.

На крају, првог априла Акциони одбор студентских удружења одлучно је поставио захтев, да се казне изречене за чланове Акционог одбора пониште, да се укине универзитетска стража и

да се сакупљено људство распусти, да се терористичка организација „Орнас“ распусти, да се трећег априла одржи општи студентски збор, на коме би се изнела ситуација на Универзитету и упознали студенти са ситуацијом на Универзитету у Загребу и Љубљани. (Са загребачким и щубљанским студентима био је већ постигнут споразум и утврђен датум за генерални штрајк). Како су ови захтеви били одбијени, трећег априла проглашен је општи студентски штрајк. Истовремено почео је штрајк у Загребу и Љубљани. (У Загребу су франковци-усташе убрзо издали и сломили штрајк, а то су исто у Љубљани учинили студенти клерикалци).

Ново образовани штрајкашки одбор спровео је широку организацију штрајка. У штрајкашком одбору били су, колико се сећам: Ђока Ковачевић, студент права — погинуо у Шпанији, Рифат Бурџовић, студент права — погинуо у Народноослободилачком рату, Осман Карабеговић, Воја Николић, Влада Поповић, Мика Митровић — погинуо у Народноослободилачком рату, Вељко Влаховић, Цвијетин Мијатовић — и још неколико другова.

По свим факултетима постављене су штрајкашке страже. У њима је учествовало неколико хиљада студената. Штрајкашке страже имале су за задатак да спрече одлазак на предавања оног малог броја студената који се са штрајком не солидаришу, а у исто време обавести сваког студента да је проглашен општи штрајк. Штрајкашки одбор је прекрио стражама не само околину зграде факултета, него и све прилазне улице. Првога дана још је изванредно мали број студената био на предавањима на појединим факултетима. Међутим, већ овог дана штрајк је био успео. Требало је одвратити од предавања и онај мали број студената који у почетку није учествовао у штрајку. За други дан су још више појачане страже. Масовно су растурани међу студентима и у Београду летци који су обавештавали о опште-студентском штрајку и захтевима који су постављени. Сваког дана издаван је

билтен о развоју штрајка. Штрајк је продужен на неодређено време све до усвајања захтева студената.

Другог дана штрајка већ се била у потпуности мобилисала београдска полиција. Група жандарма и агената крстарице су улицама и хватале штрајкашке страже. Организација „Орнас“ ступила је у дејство. Шачица терориста дошла је пред Медицински факултет и напала на студентске страже. У тучи која је настала „Орнасовац“ Недељковић убио је студента Жарка Мариновића. Петог априла штампа је донела опширне вести о овом крвавом догађају и цела земља је знала шта се десило. У исто време студентске политичке групе издале су летак којим су обавештавали јавност детаљно о свему. Летак су поименце потписале све групе које су сачињавале Уједињену студентску омладину. Овим летком повезани су специфични студентски захтеви са општим захтевом борбе народног демократског покрета, за демократију и слободу, против фашизма, против реакционарног режима Стојадиновић — Коросец. Општи студентски штрајк добио је потпуно јасан и одређен политички карактер. Ово убиство појачало је у огромној мери огорчење студената. На погреб погинулог Жарка Мариновића сакупило се неколико хиљада студената којима се придружио и велики број радника. Полиција је дочекала студентску поворку у Гробљанској улици и бруталним налетом спречила је да отпрати тело друга Мариновића до гробља.

Погребна поворка претворила се у огромне демонстрације. Демонстранти су скренули Цвијићевом улицом ка кући ректора Ђоровића пред којом су демонстрирали и демолирали је. Полиција је тога дана ухапсила око сто студената. Број хапшених је растао из дана у дан, али штрајк се настављао са још већом упорношћу. На месту ухапшених учесника штрајкашких стражи долазили су нови студенти. Двадесет пет дана трајала је та упорна борба штрајкашких стражи са београдском полицијом. И на крају после два-

десет пет дана штрајк је завршен потпуном победом. „Ректор Ђоровић је пао, одлука о завођењу полиције је повучена, за поништење казни је дато Божи Марковићу да нађе правни модус на основу којег ће се оне поништити, а питање такса и школарина је дато професору Д. Тодоровићу, да у заједници са претставницима студената изради нови правилник о прогресивној школарини“. Ето таквом кратком констатацијом обележена је пуна победа двадесетпетодневног штрајка на седници Акционог одбора студентских удружења од 30 априла 1936 године. За Ректора дошао је покојни професор Драгослав Јовановић. Нова универзитетска управа била је израз тежње оног великог дела универзитетских наставника који је стајао на позицијама тесне сарадње са студентима и очувања аутономије Универзитета и који је за ово време штрајка пружио моралну подршку студентима. Тим је почео дуги период конструктивне сарадње студената са универзитетским властима на решавању студентских и универзитетских проблема у условима пуне аутономије Универзитета. И заиста студентски захтеви су били сви испуњени, осим, што није дошло до дефинитивног поништења казни члановима Акционог одбора, пошто су се на том питању одлучно супротставили реакционарна влада заједно са њеним намесништвом. И за студенте, због протекла времена, то није више било актуелно.

Са становишта даљег развоја студентског покрета општестудентски штрајк априла 1936 године имао је огроман значај. Студентски покрет је из штрајка изашао учвршћен и прекаљен. Солидарност студентских маса остварена у штрајку, у тешкој борби са полицијом и режимом учинила је да су у студентском покрету политичке и друге разлике биле постале сасвим споредног значаја. Из штрајкова је израстао студентски покрет у монолитну студентску организацију у којој су се тако рећи утопиле мале групе студената припадника грађанских опозиционих партија.

И у свом даљем развоју ова црта студентског покрета долазила је све више до изражаја, тако да је уједињена студентска омладина у суштини постала јединствена и комплетна организација студентске омладине, која је стајала чврсто и непоколебљиво на позицијама борбе против фашизма, борбе за демократију, борбе за очување независности наше земље. Међутим, ако је априлски штрајк и по ширини платформе и по масовном учешћу студената био заиста општестудентски штрајк, то после победе студентски покрет добија још више у ширини, обухватајући и оне студенте, који су за време штрајка мање или више били пасивни.

Организованост, упорност, спремност на жртве и напоре и свесна дисциплина, — те црте које је студентски покрет испољио у априлском штрајку, — остају и на даље њему својствене црте, а такав карактер његов дало му је руководство које је за све време штрајка, и после победе штрајка, било чврсто у рукама наше Партије и СКОЈ-евске организације на Универзитету. Те црте својствене нашој илегалној и СКОЈ-евској организацији она је унела и у масовни студентски покрет.

Не мање важна црта тадашњег студентског покрета била је најшира демократија која је владала и која се поштовала у студентским организацијама. Може се са сигурношћу рећи, да без такве широке демократије не би могло бити остварено такво несаломљиво јединство и чврстина студентског покрета.

Са становишта општеполитичког, значај априлског штрајка је у томе, што је режим претрпео отсудан пораз у покушају да ликвидира једно тако важно упориште демократије као што је био Београдски универзитет и студентски покрет. Терор који је у штрајку режим најбруталније спровео над сту-

дентима, потпуно га је разголитио и компромитовао као реакционарни режим који употребљава методе фашистичког терора. Тим је априлски општестудентски штрајк огромно допринео мобилизацији широких народних маса за борбу против монархо-фашистичког режима.

Кад данас, уназад, гледамо на овај важан догађај који се догодио пре деветнаест година, није довољно ако се о њему говори само као о једној светлој страници историје наше револуционарне борбе. И ако су данас прилике сасвим другачије, победила је Народна револуција, имамо народну власт, градимо социјализам — ипак временско раздобље које нас раздваја и различитост прилика и услова не треба да нас спрече да извесна револуционарна искуства и традиције из наше сопствене револуционарне борбе користимо и негујемо у нашем данашњем свакидашњем практичном раду. Ширина и масовност студентског покрета какву је он пре деветнаест година имао и после тога све до рата неразрушиво јединство студентске омладине, у највећој мери развијена солидарност и другарство међу омладином, дисциплина и упорност у борби са опасним непријатељем и са највећим тешкоћама, најшира демократија у организацијама студентске омладине, смишљена и свестрана политичка припрема за тешке задатке, најтешња повезаност са најширим масама комуниста и руководиоца покрета — све те карактеристике које су се у пуној светлости показале у априлском општестудентском штрајку, — све су то такве особине које су се још више развиле у народној револуцији у време Народноослободилачког рата у читавом народном револуционарном покрету и које и данас треба, даље, да развијамо у борби за изградњу социјализма, и за очување и одбрану независности наше социјалистичке отаџбине.

Напомена: Овај генерални студентски штрајк је тако крупан политички догађај да захтева брижљиво изучавање околности у којима се одиграо. Зато је потребан дужи рад који није претходно овом чланку, па због тога

на њега треба гледати само као на кратак потсетник на овај тренутак наше историје у коме чак нису искључене и по неке мање нетачности.

LA GRÈVE DU MOIS D'AVRIL DES ÉTUDIANTS DE BELGRADE EN 1936

M. MINIC

L'autonomie de l'Université avait permis aux étudiants la création des associations progressistes, l'échange libre de paroles et d'idées et la formation de puissants courants démocratiques. Ce fait même inspira le gouvernement anti-démocratique de Stojadinović et Korošec à prendre des mesures tendant à abolir l'autonomie de l'Université. Il trouva dans un petit groupe de professeurs de l'Université, avec le recteur Ćorović en tête, de fervents adeptes de cette politique. Un décret-loi sur l'Université abolit donc son autonomie.

La conséquence immédiate de ce décret-loi fut la grève des étudiants en 1936, qui n'était pas une explosion momentanée sans suites, mais une grève sérieusement décidée et solidement organisée. Cette grève était une preuve d'existence d'un mouvement révolutionnaire puissant dans les milieux des étudiants. En plus du Comité d'Action des organisations professionnelles (corps représentatif de tous les étudiants) il fallait compter avec l'unité des groupes politiques, dont le plus fort était le groupe des étudiants populaires autour du Parti Communiste. A cette époque justement les étudiants de Belgrade établissent des contacts avec ceux de Zagreb et de Ljubljana d'une part et d'autre part leur délégué Ivo-Lola Ribar prend contact avec l'organisation internationale à la conférence de Bruxelles en février 1936.

Le 8 décembre 1935 au cours d'un meeting de tous les étudiants on demande l'abolition du décret-loi sur l'Université et on pose la question des maisons d'étudiants, des frais de scolarité etc. Dès le 13 décembre la grève éclate à la Maison des étudiants, qui demandent que la Maison soit dirigée par les autorités universitaires. Par esprit de solidarité le Comité d'Action déclenche aussi une grève de trois jours. Cette grève a été interrompue, mais elle reprit étant donné que les étudiants furent trompés. La police et le groupe des étudiants fascistes ORNAS attaquent alors la Maison des étudiants. A la suite de cette attaque le Comité d'Action pose les conditions suivantes au recteur Ćorović: re-

lâcher les étudiants arrêtés lors de cette descente de police; dissoudre l'organisation fasciste ORNAS et renvoyer ses membres de l'Université; donner à la Maison des étudiants une direction dans le cadre des autorités universitaires, quant au recteur, il doit donner sa démission en signe de protestation contre l'intrusion de la police et de l'organisation ORNAS dans la Maison des étudiants, sinon les étudiants déclencheront une grève générale.

Les revendications des étudiants ont été rejetées, le recteur a fermé l'Université et il a accusé le Comité d'Action le rendant responsable de la grève et de sa solidarité avec le groupe de la Maison des étudiants. Les membres du Comité d'Action ont été punis par la Cour de Discipline. Des préparatifs ont été faits pour la réouverture de l'Université et pour la création d'une police universitaire au sein même de l'Université.

La résistance des étudiants augmentait et le 1er avril le Comité d'Action a pris une attitude ferme formulant ainsi ses revendications: annuler les peines prononcées aux membres du Comité d'Action; dissoudre la police universitaire et donner congé aux hommes réunis dans ce but; dissoudre l'organisation fasciste et terroriste ORNAS. Un grand meeting d'information fut prévu pour le 3 avril où les étudiants auraient été mis au courant de l'état des choses à Zagreb et Ljubljana. Le 3 avril la grève générale a commencé à Belgrade, Zagreb et Ljubljana, ces revendications ayant été rejetées. La grève a échoué à Zagreb, brisée par les étudiants franquistes et oustachis, et les cléricaux ont fait de même à Ljubljana.

Le comité de grève réformé, qui a insufflé une nouvelle ardeur à la grève, comprenait Djoka Kovačević (étudiant en droit, mort en Espagne), Rifat Burdžović (étudiant en droit, mort dans la lutte libératrice), Osman Karabegović, Voja Nikolić, Vlada Popović, Mika Mitrović (mort dans la lutte libératrice), Veljko Vlahović, Cvijetin Mijatović et autres. Le deuxième jour de grève un groupe de l'or-

ganisation ORNAS a attaqué le piquet de grève devant la Faculté de Médecine. L'un de ces terroristes, Nedeljković, a tué, lors de cette bagarre, l'étudiant Žarko Marinović. Le pays a été informé de cet horrible événement par la presse et par des tracts édités par les groupes politiques. Ces tracts formulaient des revendications qui s'inscrivaient dans le mouvement démocratique général opposant le peuple au régime réactionnaire Stojadinović—Korošec.

Le défilé des étudiants et des ouvriers, empêché par la police de suivre le corps du camarade assassiné, s'est transformé en démonstrations, particulièrement violentes devant la maison du recteur Čorović. Malgré les arrestations et les luttes acharnées avec la police, après 25 jours de grève les étudiants obtiennent complète satisfaction. Voilà ce qu'en dit le rapport du Comité d'Action: »Le recteur Čorović est tombé, la décision sur la police universitaire est révoquée, le professeur B. Marković est chargé de trouver le modus juridique permettant l'abolition des peines, la question des taxes et des frais

de scolarité est confiée au professeur D. Todorović qui va élaborer, en collaboration avec les représentants des étudiants le nouveau règlement sur la scolarité progressive«. La nouvelle direction de l'Université, avec le recteur Dragoljub Jovanović en tête, a resserré les liens avec les étudiants, et elle exprimait la tendance de la majorité des professeurs: l'Université doit avoir son autonomie. Toutes les revendications des étudiants ont été satisfaites excepté l'abolition complète des peines prononcées aux membres du Comité d'Action.

Cette grève du mois d'avril, organisée par le Parti et la Jeunesse Communiste, a contribué grandement à la consolidation de l'organisation générale des étudiants et à la formation des cadres progressistes. C'était une nouvelle victoire dans la lutte pour la démocratie qui a démasqué le régime monarcho-fasciste.

Illustration dans le texte:

Fig. 1 — Foyer des étudiants de Belgrade